

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים - יורד לאומנות חבירו - חלק ג - לימוד תורה

ב | קישוט הבית בפרחים הגורמים נזק לשכנים

בית הוראה לענייני ממונות "בית גרוס"

ע"ש ברוך וברכה גרוס

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור עניינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דרבנדיקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים - יורד לאומנות חבירו - חלק ג - לימוד תורה

1. נפסק בגמרא שגם פעולות האסורות בדרך כלל משום 'יורד לאומנות חבירו' הותרו אצל מלמדי תינוקות¹, והטעם הוא משום שחז"ל רצו שתהיה תחרות בין המלמדים, כיון שעל ידי זה המלמדים ישתדלו יותר שהתלמידים יצליחו, ואמרו על זה "קנאת סופרים תרבה חכמה"².

ולכן מותר למלמדים הגרים במקום אחר³ לבוא ולהתחרות עם המלמדים הגרים בעיר. בנוסף, אפילו לדעת הפוסקים הסוברים שאסור לפתוח עסק כשאין מקום לקיום שני העסקים, ובודאי אחד מהם יאלץ לסגור, בכל זאת לגבי מלמדי תינוקות הדבר מותר⁴, ולכן מותר למלמד חדש לנסות להתחרות עם מלמד שכבר עובד במקום על התינוקות שיבואו ללמוד בשנה הבאה, אם הראשון עדיין לא הושכר לשנה הבאה⁵, ואף שיש מקום רק עבור אחד מהמלמדים. וכן אם כבר יש 'תלמוד תורה' אחד מותר לפתוח ת"ת מתחרה, הגם שבסוף אחד מהם יאלץ להסגר.

אמנם, אם נראה לבי"ד שהמצב הקיים עדיף, והציבור יפסיד ע"י ההתחרות, כגון

1. כן איתא בב"ב (כא, ב), "אמר רב יוסף, ומודי רב הונא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב, דאמר מר קנאת סופרים תרבה חכמה". והטעם שנקט רב יוסף דין זה בשיטת רב הונא [האוסר תחרות בין שני בעלי אומנות באותו מבוי], הגם שלא פוסקים כמותו, כתבו רבינו יונה והריטב"א (שם) שהוא כדי להשיענו שאפילו רב הונא, שמחמיר באומן אחר, אבל במקרי דרדקי גם הוא מיקל, וכל שכן שלדעת רב הונא בריה דרב יהושע, שמיקל יותר, שאף באופנים שלפי שיטתו אסורים בשאר אומנויות, כגון שהשני אינו בן עירו, יהיה מותר במלמדי תינוקות. וכן כתב הבית יוסף (קנו תירון ב), ופסקוה הרי"ף (יא). והרא"ש (סי' יב) והטור והרמ"א (קנו, ו).

אבל הרמב"ם והמחבר לא הביאו את המימרא של רב יוסף [הרמב"ם לא הביאו בהלכות שכנים, ששם הוא מקום דינים אלו, אלא בהלכות תלמוד תורה (פ"ב ה"ז), והגר"א ביאר שהביא זאת הרמב"ם רק לענין בר מבואה דידיה, ובזה לדינא אין נפק"מ לדין. ולכאורה לפי ביאור הגר"א מה שהביא זאת הרמב"ם בהלכות ת"ת היינו כדי להראות את גודל חשיבות לימוד התורה], ונחלקו הפוסקים בביאור דעתם: הגר"א (קנו, לא) ביאר שהטעם הוא כיון שהם סוברים שממרא זו נאמרה רק בדעת רב הונא, אבל לדין שאין פוסקים כמותו, אין הדין כן, אלא אסור למלמד מעיר אחרת להתחרות עם מלמדי העיר. אבל החת"ס (בפירושו לב"ב שם) ביאר את שיטת הרמב"ם בהיפך, דס"ל שמלמד מעיר אחרת בודאי יכול להתחרות עם המלמדים הקיימים, והיינו על פי מה שכתבו תוס' (קיד. כט, א ד"ה הא לן) שת"ח לומד יותר טוב כשאין משפחתו עמו, ואם כן זו טובת התלמידים שילמדו עם מלמד מעיר אחרת, ולזה אי"צ את הטעם של 'קנאת סופרים', והחידוש בדברי רב יוסף הוא רק שאפילו למלמד שהוא בן אותה העיר מותר להתחרות, ודין זה נצרך רק לשיטת רב הונא [האוסר זאת בשאר אומנויות], אבל לדין אפילו בשאר אומנויות מותר לבן העיר להתחרות, וא"כ פשיטא שגם בזה מותר, ולכן לא הוצרך הרמב"ם לכתוב זאת. ויש בזה נפק"מ אף לדין, כיון שפוסקים כרב הונא במקרה שאין מקום לתחרות, וכמו שהארכנו בגליון 62 דין 3. ועיי' הערה 4, שם הבאנו תירון אחר של החת"ס. ועל כל פנים הרמ"א פסק לקולא כדעת רוב הראשונים, ולדעת החת"ס אף הרמב"ם והמחבר מודים לדין זה, ולכן כתבנו כן בסתם בפנים.

2. ופירש רש"י "שמתוך כך יזהרו באומנותן, שייראו זה מזה". והחזו"א (אמונה ובטחון ג, א) הגדיר את ההיתר "הויסוד הזה [קנאת סופרים תרבה חכמה] נעלה מחיותא דאנשים פרטיים", והיינו שחז"ל שקלו בין שני הדברים, והכריעו שהתחרות בין המלמדים עדיפה על טובת האדם הפרטי.

3. והיינו כמבואר בהערה 1 שכן דעת רוב הראשונים, וכן פסק הרמ"א.

4. כן מבואר בשו"ת חת"ס (ה, עט ד"ה והרב"י), שבדווקא נקטה הגמרא אופן זה של מלמדי תינוקות, אף שגם בשאר מצוות מותרת התחרות, כיון שתינוקות של בית רבן משמיעים קול בלימודם, ומחמת כן מתפרסם הדבר שיש כאן מלמד חדש, ופוסק לחיותו של המלמד הראשון, ורצתה הגמרא לחדש שאף באופן זה מותר. והוסיף ליישב לפי זה את הקושיא הנ"ל בהערה 1, מדוע אמרה הגמרא מימרא זו בדעת רב הונא, שאין הלכה כמותו, ולהנ"ל א"ש, שהרי בדברים שיש בהם משום השמעת קול הכל מודים לדברי רב הונא שהתחרות אסורה, ומכל מקום בתינוקות של בית רבן היתרו, משום קנאת סופרים. נמצא לדבריו שבאופן זה ממש עוסקת הגמרא, כשפוסק לחיותו של הראשון, ומכל מקום הדבר מותר.

5. אבל לשנה זו, שכבר שכרו מלמד, יש שיטות האוסרות להתחרות עמו, וכמבואר לקמן דין 5. וכבר הארכנו בזה בגליון 32.

« המשך בעמוד הבא »

שכתוצאה מפתחת מוסד המתחרה תהיה מחלוקת, מוטל עליהם למנוע פתיחת ת"ת אחר⁶. וכן אם יראו שעל ידי שיותר למלמד חדש להתחרות במלמד ותיק ומנוסה יגרום הדבר שאנשים מוכשרים יעדיפו אומניות אחרות יותר בטוחות, מוטל על ב"ד למנוע תחרות המזיקה⁷.

2. הגם שההיתר של הדין הקודם נאמר בגמרא לענין מלמדי תינוקות, כתבו הפוסקים שהוא הדין לכל מלמד של לימודי קודש, ולכן כל הדינים הנ"ל נכונים אף לגבי ישיבה⁸.

3. אף שהיתרו חכמים את האיסור של 'יורד לאומנות חבירו'

6. כן פסק בשו"ת משיב דבר (ב, ח), שאמנם גם ברב נאמר הכלל של 'קנאת סופרים' (כמבואר בשו"ת מהר"י וייל סי' קנא), מכל מקום פסק 'רב ושוחט דשייך בהם הסכמת בעה"ב לראות מי הוא ההגון לפני קהל ק', להיות נסמכים עליו באיסור והיתר ועוד הרבה, מש"ה מי שרואה בחכמתו או ברצונו להיות סומך על הוראת זה הרב או על כשרות זה השוחט דוקא, הרי זה מטיל פגם בהוראת השני או בחזקת כשרות של שו"ב השני, ומקפיד על רעהו שאין דעתו נוטה לדעתו, ומזה באין לידי מחלוקת, והמחלוקת נמשל לאש". והגם שדיבר אודות רבנים המתחרים, מ"מ הוא הדין במלמדים, באופן שיגרום הדבר למחלוקת.

7. כך נראה מסברא, כיון שכל הטעם שהקילו חז"ל הוא שע"ז תתרבה החכמה, ולכן אם התוצאה תהיה הפוכה, לא שייכת שום קולא. והנה, גם מה שפסק המשיב דבר (שהבאנו בעה"ה הקודמת) הוא על פי סברא זו, שחז"ל באו לתקן, ולכן באופן שיצא קלקול ישאר האיסור הרגיל של יורד לאומנות חבירו. וכן החת"ס (ה, עט ד"ה ונראה) הסביר את לשון הגמרא "ניחוש דלמא אתי לאתרושולי", שהוקשה לגמרא שאם לא ירויחו הרבה לא ילמדו טוב, וע"ז הגמרא השיבה שהטעם של קנאת סופרים עדיף, כלומר, שהתוצאה הסופית תהיה שילמדו יותר. אבל אם התוצאה תהיה שילמדו פחות טוב, וכפי שציירנו בפנים, לכו"ע יהיה מותר למנוע התחרות.

יש ללמוד יסוד זה, שהתוצאה היא הקובעת בנידונים אלו, גם מדברי האגרות משה (ח"מ א, נט ועוד), שהתיר למלמדים בשעת הדחק לערוך שבייתה, אם במצב הנוכחי המשכורת הנמוכה שלהם גורמת להם לא לעבוד טוב, הגם שמעיקר הדין אסור להם לשבות, כמבואר שם.

וכן מצאתי הדבר מפורש בשו"ת להורות נתן (ד, קיח, ח) לגבי ראש ישיבה שהסתכסך עם הנהלת הישיבה, ופתח ישיבה ולקח איתו את תלמידיו, ועל ידי זה כמעט לא נשארו תלמידים לישיבה הראשונה, ואסר זאת על סמך דברי החת"ס הנ"ל, וכתב "אם נימא דמותר להושיב מלמד בצד מלמד חבירו אף היכי שיגיע למלמד הראשון איבוד והפסד ממונו, הרי זה גורם להירוס התורה, כי מי פתי ירצה להשקיע ממונו ואונו בדבר שעלול לפתע לרדת לטמיון ואין מציל מיד עושקו", ולכן כל דבר צריך לדון האם ייגרם ריבוי חכמה או לא, וכדברינו הנ"ל.

8. השואל ומשיב (תניא א, יג. ובפירושו יד שאל על יו"ד רמה, ו) פסק כן בפשיטות, שאין חילוק בין מלמד תינוקות המלמד מקרא לבין רב המלמד גמרא. וכן מוכח בשו"ת מהר"י וייל (קנא והעתיקו הד"מ יו"ד רמה, ז) שהתיר למורה הוראה חדש להתחרות במורה הוראה קיים, מהאי טעמא של קנאת סופרים תרבה חכמה. ועוד כתב השו"מ, דאדרבה, יש צד קולא יותר במלמד גמרא, שהרי למלמד מקרא מותר לקחת שכר [או על פיסוק טעמים או על שימור התינוקות, עי' נדרים לז, א], והמלמד החדש יורד לאומנותו ממש, ואילו מלמד גמרא מעיקר הדין אסור לו ליטול שכר [ורק שכר בטלה הותר לו ליטול], וא"כ אינו נחשב כמקפח פרנסתו, וסברא זו כתב עפ"י המבואר בתרה"ד (ב, קכח).

9. עי' בעה"ה 12 שכך נטה לומר הגרשז"א, וכן פסקו בפד"ר (ח"ח עמ' 140), וכבר כתבנו מזה בגליון 31 הערה 15.

10. עיין בגליון הנ"ל דין 3 והערה 16, 17 שבכה"ג אין איסור לפטר בעל שררה.

11. גם אז אין איסור לפטר בעל שררה כמש"כ בגליון 32 דין 5.

12. יסודות אלו, שר"מ בישיבה נחשב שררה, ושאסור להוריד בעל שררה, מבוארים בשו"ת מנחת שלמה (א, פז) לגבי רבנים בישיבה שביקשו העלאת

כדי לגרום ל'קנאת סופרים תרבה חכמה', מכל מקום לא התירו איסורים אחרים. ואחד האיסורים המצויים הוא האיסור להוריד בעל שררה משררתו, ולכן במקרה של ישיבה גדולה, ובפרט אם מדובר בתפקיד של ראש ישיבה או מנהל הישיבה, ויתכן שאפילו כל מגיד שיעור⁹, אין היתר לפטרו משררתו באופן ישיר כדי להרבות קנאת סופרים, אלא אם כן אותו בעל שררה הושכר רק לתקופה מסוימת, ונהוג שלפעמים מפטרים אותו בתום התקופה הזו¹⁰, או באופן שהתיר בתפקידו¹¹, ולכן [באופן שאסור לפטרו] אסור גם לאדם אחר לנסות ליטול את המשרה של מי שכבר החזיק בשררה זו¹². אמנם מותר לפתוח ישיבה המתחרה עם הישיבה הקיימת,

שכר בהתאם לעליית יוקר המחיה, והנהלת הישיבה טענה שהיא יכולה לפטר אותם ולשכור רבנים אחרים בשכר נמוך יותר, והשיב שאינם יכולים לעשות כן, וז"ל, "אפשר שבזמן הזה יש לחשוב את משרת ההוראה במוסדות הצבור כשררה של כבוד. ועיין בחנוך (תצ"ז) שכתב "ולא המלכות בלבד אלא כל השררות שהן במעשה או בשם כבוד מן השמות הנכבדים וכל המינויים בישראל, בירושה הם לו אדם, שזוכה בה בנו אחריו" וכו'. ואפי' את חזן הכנסת אין לסלק במקום שלא נהגו בתחלה למנותו לזמן ידוע, אפי' כ נמצא בו פסול (עיין באו"ח סוף סי' נ"ג ובנו"כ). ואף שמבואר ביו"ד סי' רמ"ה דאם בא מלמד אחר שהוא טוב ממנו מסלקין הראשון, אפשר דבזה"ז עדיף טפי וחשיב יותר דרך כבוד, ולא גרע ממוהל שכתב המבי"ט בח"ג סי' ר' דהלכה רווחת, שהחזנים שוחטים ומהלים חשיבי כשררה של כבוד". עכ"ד. העולה מדבריו, שהגם שהתירו חז"ל את האיסור של ירידה לאומנות חבירו, מ"מ לא התירו את האיסור של סילוק בעל שררה משררתו. ועיין גליון 31 דין 2 שם הארכנו בדין בעל שררה, ולפי מש"כ שם מובן מאוד החילוק בין האיסורים, כיון שהאיסור להוריד בעל שררה הוא משום 'מעלין בקודש' או משום המצוה של "הוא ובניו בקרב ישראל" [כפי שהביא הגרשז"א בשם החינוך], וכיון שאין זה דין ממוני אלא דין איסורי, לכן אי אפשר לפטר בעל שררה אפילו אם בא אחר טוב ממנו. המקור לומר שאפילו אם השני הוא יותר טוב אי אפשר לפטר הראשון ממשרה של שררה הוא מה שפסק הריב"ש (רעא) "מי שהחזיק, אפי' מעצמו, באיזו שררה או דין קדימה, אין נוטלין אותה ממנו, לתתה לאחר גדול ממנו, מכיון שכבר זכה בה. אלא א"כ הוא עם הארץ והאחר ת"ח. אבל כל שהמחזיק בה תלמיד חכם, אין מסלקין אותו, אף על פי שהבא לנוטלה גדול ממנו", וכן נפסק ברמ"א (יו"ד רמה, כב) "ומי שהחזק לרב בעיר, אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה, אין להורידו מגדולתו אף על פי שבא לשם אחר גדול ממנו". רעק"א (תנינא, יב) העיר שלכאורה הרמ"א הנ"ל סותר את עצמו, כי הרמ"א עצמו פסק קודם לכן את דברי התה"ד, וז"ל, "רב היושב בעירו ולומד לרבים, יכול חכם אחר לבא וללמוד גם כן שם, אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון, כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהם על זה, אפילו הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר, כמו הראשון, אם הוא גדול ורואי לכך". ויישב רעק"א שאין מחלוקת בין הריב"ש לתה"ד, "דמהרא"י (תה"ד) מיירי רק להשתמש ביד, דאינו מבטל לגמרי חזקתו של הראשון, משא"כ להורידו מגדולתו". ועולה מדבריו דס"ל שאם יש התנגדות בין קנאת סופרים לשררה, שררה מתגברת. ויש ללמוד מדבריו ג"כ שאם יש איסור להוריד אדם משררתו יש איסור גם לאדם אחר לנסות ולהשיג שררה זו לעצמו, כיון שבתרומת הדשן לא מדובר לגבי הציבור אלא לגבי הרב השני. יש לציין שהאג"מ (יו"ד ג, ע) יישב קושיית רע"א על הרמ"א באופן אחר, והיינו שלענין לימוד תורה רשאי כל אחד לבוא וללמוד, אבל לענין הכבוד של הרב, והיינו לומר דרשות ושאר דברים המיוחדים לרב, בזה אסור לאדם אחר ליטול את שררתו של הרב הקיים. והיינו שלשיטתו אפילו להושיב רב שני שגם הוא יצטרף לראשון מותר רק בלימוד התורה, אבל כל דבר שקשור לכבוד הרב, אסור אפילו להושיב רב בידו עם הרב הקיים, ולא כרע"א שלא חילק בין התפקידים. ולפי דבריו [שאף בהושבת רב נוסף יש משום הורדה משררה], נראה שיתכן שלא בכל תפקיד של שררה נאמר שהאיסור להוריד משררה מתגבר על הדין של קנאת סופרים [דא"כ איך התייר הרמ"א שהרב החדש ילמד אחרים, ומדוע אין בכך משום הורדה משררה של הרב הראשון], ורק לגבי שררה כמו רב נאמר דין זה, כיון שללמד הציבור זו ג"כ שררה. אבל אין הכרח לומר כן, כיון שיתכן

«המשך בעמוד הבא»

אפילו אם מחמת כן יהיו פחות תלמידים בישיבה הקיימת, ויאלצו לפטר רמי"ם¹³.

4. אופן נוסף שאסור לאדם להציע את עצמו כדי לקבל משרה בישיבה במקום אדם אחר [אף באופן שלא שייך הטעם הקודם, שאסור לפטר בעל שררה], באופן שהישיבה משרתת את כל העיר, והתמנו העובדים על ידי בני העיר, שאז יש לעובדים אלו¹⁴ דין של עובד ציבור¹⁵, שגם בהם יש איסור לפטרם, אם לא נהוג לפטרם אחרי תקופה מסויימת, ואינם מתרשלים במלאכתם. ואף ההיתר של 'קנאת סופרים תרבה חכמה' אינו מתיר זאת.

שהוא סובר שללמד תורה לבע"ב בהתנדבות אי"ז נחשב שררה, כיון שהם באים רק מרצונם, ואינם חייבים לבא.

13. כיון שבאופן זה אין מורידים מישהו מהשררה שלו באופן ישיר, ואף אם באופן עקיף ייגרמו פיטורים של רבנים, אין בכך איסור. וכן במקרה של דין 4, שהרב הוא עובד ציבור, אין איסור לפתוח ישיבה המתחרה עם הישיבה הקיימת, הגם שאחת הישיבות תאלץ להיסגר, כיון שכל האיסור שחידש הנחלה ליהושע (ע"י הערה 15) הוא על סמך הגמ' (ב"ב כא, ב) "אמר רבא מקרי ינוקא שתלא טבחא ואומנא וסופר מתא כולן כמותרין ועומדין ניהו". וכתב רש"י (ד"ה כמותרין) "כמותרין ועומדין דמו. שלא יקלקלו, ואם קלקלו מסלק להו בלא אתרייתא", ודייקו מלשונו שאם לא קלקלו אסור לפטרם, ואם כן כל האיסור הוא לפטר באופן ישיר, אבל אם ממילא לא יהיה בהם צורך, אין בכך איסור. וכן לא שייך בזה הטעם של חשד, כיון שלא פיטרוהו באופן ישיר. וכן פסק שם הנחלה ליהושע בעצמו בנידון דידיה שמותר לשוחט להתחיל לשחוט, הגם שע"ז יצומצמו ההכנסות של השוחט הראשון, כיון שהשני פועל בתוך שלו ולא בא בתחומו של הראשון.

14. האחרונים דנו איזה תפקידים נכללים בזה, ועיין בהערה הבאה שגם עבודה שאינה עבודת קודש ולא שררה נכללת בזה לפעמים.

15. עיין בגליון 31 דין 4 שהרחבנו בזה, והוכחנו שהאיסור לפטר עובד ציבורי אינו קשור עם האיסור לפטר בעל שררה, ושייך בעל שררה שאינו עובד ציבורי, ושייך עובד ציבורי שאינו בעל שררה. וגם טעם האיסור שונה, שהאיסור לפטר עובד ציבור הוא מפני החשד, ולא מחמת הטעמים שהזכרנו לעיל בהערה 12 (ולכן ק"ק מה שהגרש"ז א"ה הנ"ל הביא מהב"י בס"ס נ"ג, שהרי שם מדובר בחזן, ובזה אסר הרשב"א להורידו בגלל שהיה עובר ציבורי, ולא מצד שררה, ועיין מש"כ מזה בגליון 31 הערה 18). וכן מצינו בספר נחלה ליהושע (סי' כט) שאסר לכופ שוחט להכניס שוחט נוסף ע"ז איום שאם לא יסכים לכך לא יאכלו משחיטתו, משום ששוחט הוא משרה ציבורית, ואין לפטר אדם ממשרה ציבורית אם לא פשע, כמו שמוכח מהגמ' בב"ב (כא, ב) שאמרה "מקרי דרדקי, שתלא, טבחא, ואומנא, וספר מתא כולן כמותרין ועומדין דמי", ופירש רש"י (ד"ה כמותרין) "כמותרין ועומדין דמי. שלא יקלקלו, ואם קלקלו מסלק להו בלא אתרייתא, אף על פי שלא התרו בו קודם לכן", ומשמע שאם לא קלקלו אסור לפטרם, וז"ל "משמע בהדיא דבלא קלקלו אין להוציא שום משרת את הרבים מאומנותו" [ויש לדייק מלשונו ומהראיה שהביא מהגמרא, שדין זה הוא בכל 'משרת את הרבים', אפילו במלאכה שאינה של קודש, ודלא כמש"כ בפד"ר ג, עמ' 94]. והביא דבריו הכנה"ג (ח"ו"מ קמ, הגה"ט קמט) וגם פסק כן הכנה"ג במקו"א (או"ח נג הגב"י), "הוא הדין לכל שררה מן הציבור, הן מלך הן חכם הן שופט הן מוהל הן גבאי, במקום שלא נהגו למנותן לזמן ידוע, שאין מסלקין אותם אם לא נמצא בהם פסול", וכן פסק בשו"ת רב פעלים (ח"ג ח"ו"מ 1), אחרי שהביא עוד פוסקים הסוברים כן, שמותר להכניס שוחט נוסף רק אם לא ייגרם ע"ז צמצום בהכנסותיו של הראשון, ובסוף הסיק "כללו של דבר לענין דינא דבתוך זמן שכירותם של השוחטים הקבועים בעיר דינא יתיב אליבא דכ"ע דאסור לשום אדם להשכיר עצמו ולהכניס בתחום שלהם בשום אופן שבעולם, אף אם הציבור מחלים פניו ומפתים אותו אסור לו לגשת אל המלאכה, ורשע ועברייתא מתקרי אפילו לדעת הכנה"ג דס"ל דלאחר כלות הזמן אם הציבור חפצים בו יכול ליכנס, הא מיהא בתוך הזמן בפירוש כתב דארוך ורשע מקרי וכו', ע"ש. והנה בני"ד כבר בררנו לעיל דבזה"ז אם שכרוהו סתם המנהג הוא דמשמעותו לעולם, על כן לענין הלכה עתה בזה"ז אם שכרוהו בסתם ובא אחר להשיג גבולו בכל עת שיהיה חשיב כדין הבא להשיג גבול

5. איסור נוסף שלא הותר אף במקום ששייך הטעם של 'קנאת סופרים' הוא האיסור של עני המהפך בחררה, ולכן, הגם שמותר לפתוח ת"ת חדש המתחרה בת"ת הישן, מכל מקום אסור לת"ת החדש לפנות באופן ישיר להורים שעד היום שלחו ילדיהם לת"ת הישן, לבקשם שישלחו ילדיהם למקום החדש, משום עני המהפך בחררה. ומחמת כן אסור גם למלמד להציע את עצמו לת"ת או ישיבה אחרי שכבר שכרו מלמד אחר לשנה הנוכחית¹⁶, או אפילו עבור השנה הבאה, הגם שעוד לא נשכר המלמד עבור שנה הבאה, אם אין נהוג להחליף מלמדים משנה לשנה¹⁷. ויש מתירים למלמד

חבירו תוך הזמן, עכ"ד. ומלשונו [במילים המודגשות] משמע שגם אם השני יותר טוב אי אפשר לפטר את הראשון כל זמן שלא התרשל, ולכן אין היתר מצד קנאת סופרים [לכה"פ של שאר מצוות], כי האיסור לסלקו משררתו גובר על הסברא של קנאת סופרים. וכן הביא המנח"י (ד, עה, יא) מקונטרס מחזיק ברכה, ש"מלמד שנתקבל מאנשי הציבור דינו כמו שאר משעבדי הקהל, אף כשמקבלים אותם לזמן ועבר הזמן, אין להעבירו בלא פשיעה, מפני חשדא". 16. כך פסק האג"מ (ח"ו"מ א, ס), וז"ל, "ומה שיש לדון מהא דמודה רב הונא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב, בב"ב דף כ"א, הוא רק שמלמד אחד יכול לקבוע מקומו במקום קרוב למלמד האחר, אבל לא לקבל [-כוונתו שלא לקחת בעצמו] התלמידים שכבר עסק המלמד האחר, כמפורש בתוס' קידושין (נט, א ד"ה עני) שגם במלמדים איכא דין מהפך בחררה". והיינו ממש"כ תוספות "ומכאן נראה למהר"ר יצחק שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו, כל זמן שהמלמד בביתו, שמאחר שהוא שכיר שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם". והיינו שהוקשה לאג"מ מדוע אסרו תוס' תחרות זו, הרי ראוי להתיר זאת משום קנאת סופרים תרבה חכמה, שהרי אם יעזבו את הראשון ע"כ היינו משום שהשני יותר טוב, ויש בכך משום קנאת סופרים. ולכן יישב שהקילו רק באיסור של יורד לאומנות, אבל לא התירו דבר שנחשב 'עני המהפך בחררה'. ולכאורה קשה לומר שהחמירו יותר באיסור של עני המהפך מיורד לאומנותו, שהרי התבאר בעלון 63 דין 3 שהאיסור של יורד לאומנותו יותר חמור מאיסור של עני המהפך [לגבי דיעבד, ולגבי רווח שאינו מצוי], ויתכן לומר שכוונת האג"מ הוא להחמיר אם מזדמנים שניהם ביחד, עני המהפך ויורד לאומנותו, כאותו נידון של מלמד. אך יותר נראה לומר שאפילו כשאין יורד לאומנותו לא הקילו חז"ל באיסור של עני המהפך, כיון שכל הטעם להקל הוא משום קנאת סופרים, והיות שדי במה שנקל לפתוח עסק המתחרה כדי לגרום קנאת סופרים, לא ראו חז"ל שיש צורך להתיר פעולות נוספות, כשכרוך בהם איסור של עני המהפך.

וכן נראה שפסק בשו"ת מנחת שלמה (א, פז), שכתב "ואף על גב דמבואר בשו"ע יו"ד סוף סי' רמ"ה ובהו"מ קנ"ו סעיף ו' דבמלמדי תינוקות לא שייך הסגת גבול, משום טעמא דיגדיל תורה ויאדיר, מ"מ בנד"ד שבאים ממש במקומם ללמוד עם אותם התינוקות חשיב שפיר הסגת גבול ורשאין בדין למונעם", ולבוא 'ממש במקומם' היינו כמו הנידון של תוס', שאסרו זאת מחמת דהוי עני המהפך, והגם שהמנחת שלמה כתבו מבלי לומר טעם, כן נראה לפרש. [יש להעיר על מה שדימה נידון דידיה למש"כ בגמ', כיון שבמקרה שלו הבאת מלמדים אחרים לא היתה אמורה להוסיף חכמה לתלמידים, אלא למנוע מהרבנים לשבות, שבייתה שהיתה מוצדקת לדעת המנחת שלמה, ומסתבר שכיון שכל סיבת ההיתר היא קנאת סופרים, במקרה שאינו שייך, יהיה אסור וכמו שהבאנו בדין הבא].

האג"מ כתב כן כשיטתו בעוד מקום (ח"ו"מ א, לח), שפסק "ברב שמותר מצד קנאת סופרים ללמד לרבים, אף שיש שם רב, ומ"מ אסור לקפח פרנסת הראשון", והיינו שמותר לרב השני להתחרות ע"ז שעושה בשלו, אבל לא לקחת מה שהיה שייך לראשון עד עכשיו.

גם הצדק ומשפט (פירושו לסי' רלז ד"ה ובכן) כתב שאין היתר למלמד להשכיר עצמו למי שכבר שכר מלמד אחר, ואין מתירים זאת בגלל קנאת סופרים, והביא דבריו ופסק כן גם השמרו משפט (ח"א סי' מג).

17. המהרש"ל (תשו' לו ד"ה והנה מאחר) הוכיח את האיסור מדיוק בדברי הגהות סמ"ק, והמשיך שהיסוד הוא "במלמד ששכרו ב"ה על היישוב במקום שלא נמצאו לומדים חבורת אנשים, כדמוכח משיטת התו' דלעיל להדיא, א"כ מסתמא איזה מלמד שהלך לשכור עצמו אצל בע"ה אחד «המשך בעמוד הבא

לפנות לת"ת שכבר שרר מלמד לשנה הבאה, אם עדיין לא חתמו חוזה עם הראשון¹⁸, ויש מתירים לפנות לת"ת אף באופן שכבר שכרו את המלמד הראשון אלא שעדיין לא התחיל לעבוד. ואמנם אף לדעות אלו לא הותר האיסור של עני המהפך בחררה, אלא שהם סוברים שהגדר של האיסור שונה קצת במקום של קנאת סופרים¹⁹. ונראה שהעיקר להלכה כדעה הראשונה, שהדבר אסור²⁰.

6. ההיתר לפתוח ישיבה או ת"ת חדשים, במקרה שהיה אסור לולא ההיתר של קנאת סופרים, הוא רק באופן שהתחרות תגרום לריבוי לימוד תורה, אבל אם אין הדבר כן, וכגון במקרה של ר"מ

להיות לו למלמד דעתו לאו אמן אחד הוה, אלא על כמה זמנים, וא"כ דומה לעני המהפך בחררה להיות קשור בבע"ה כמה זמנים, וזה בא ונטלה. אבל בענין אחר, כגון בקהילות שיש שם קבוצות הרבה מישראל ששוכרים מלמדים לזמנים קצובים, פשיטא אם בא אחר והשכיר עצמו לב"ה אחר כלות זמנו אינו נקרא רשע כעני המהפך בחררה. רע"א בהגהותיו (סי' רל"ז) מציין לדברי המהרש"ל הללו, ועל סמך זה אסר השמר משפט (שם) למלמד גם להציע את עצמו לעבוד לשנה הבאה, הגם שהרב הקיים עוד לא נשכר לשנה הבאה, אם נראה שלולא הצעת הרב השני הת"ת ימשיך להעסיק את הרב הראשון. והיה נראה יותר מדויק לתלות דין זה במציאות, אם דרך אותו מקום להחליף לפעמים את המלמדים או לא, ואין הדבר תלוי בשאלה אם לולא השני היה הראשון ממשיך [כיון שלרוב הפוסקים אין זה גדר האיסור של עני המהפך, עיין גליון 11 דין 3].

18. עיין גליון 32 דין 1 שהבאנו את דברי הערוך השלחן, שהתקשה מאד בדין זה, שמצד א' אמרו בגמרא (ב"ב כא, א) "אמר רבא, האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה, לא מסלקינן ליה, דלמא אתי לאיתרשולי. רב דימי מנהרדעא אמר, כל שכן דגריס טפי, קנאת סופרים תרבה חכמה", ואנו פוסקים כרב דימי, והעה"ש הבין שממנו משמע שיש היתר מיוחד לפטר מלמד. ומאיך מצינו שהרא"ש פסק (שו"ת קד, ד) "מי ששכר מלמד לבנו ללמדו שנה אחת, ובתוך השנה מצא טוב ממנו, אם יש להוציא מן הראשון לתת לו? דע, כי כיון ששכרו לזמן קצוב והתחיל במלאכתו, אינו יכול להוציאו מתחת ידו תוך זמנו, אם אינו פושע במלאכתו", וכן פסק הרשב"א (א, תרמג), וכ"כ הרדב"ז (א, רפה) "שאלת ממני על השוכר מלמד ואחר כך מצא טוב ממנו אם יכול ליתן לו [-למלמד הראשון] מלאכה אחרת אפי' שהיא קלה מהלמוד [כדי שיוכל לשכור את השני ללמד את בנו]. תשובה אינו נותן לו מלאכה אחרת והטעם כי מלאכת הלמוד יש תועלת גם למלמד". וכן רואים בתוס' הנ"ל (קיד. נט.) שאסור לפטר מלמד. ולכן העה"ש (י"ד רמה, יט וח"מ שלג, ח) היתר למלמד אחר להציע א"ע אפילו אם כבר שכרו מלמד אחר, ואפילו אם הראשון כבר עובד, רק שלא עשו קנין ולא חתמו על חוזה, הגם שבודאי במקרים אחרים הדבר היה אסור מטעם עני המהפך בחררה, וא"כ רואים שהעה"ש חולק על האג"מ. אמנם יש להעיר ג' דברים: א. אפילו לפי העה"ש אין דוחים את האיסור של עני המהפך, אם יש לראשון חוזה גם הוא מסכים שיהיה אסור לשכור משהו אחר, וכן העיר המנח"ם (ד, עה, ח). ב. לולא הערה"ש והפנ"י שנביא בהערה 19 היה מקום לומר שאין שום קושיא מהגמרא על שו"ת הרא"ש, כיון שאין בגמ' שום קולא לגבי פיטורין של מלמד, אלא כיון שרבא רצה להוציא מלמד משאר פועלים ולאסור לפטרו אם הילד לומד אצל הראשון, משום דאתי לאיתרשולי, לכן בא רב דימי ואמר שמלמד שוה לשאר פועלים, אבל לא שיש קולא מיוחדת לפטר מלמד. וכך יוצא לפי הלחם משנה (הל' ת"ת ב, ג). ג. עיין בגליון 32 דין 1 שבנוסף לאחרוני זמנינו שהבאנו בהערה 16 שחולקים על העה"ש, עוד הרבה אחרונים חלקו על העה"ש.

19. זו שיטת הפנ"י, והנה תוספות הנ"ל שממנו למד האג"מ את היסוד שלו כתבו "מכאן נראה למהר"ר יצחק שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו", והקשה על זה העצמות יוסף, כיון דמדמה ליה לעני המהפך בחררה א"כ מאי איריא שהמלמד בביתו, אפילו אם לא שכרו עדיין אלא שמחזר כדי לשוכרו נמי הוי איסורא, כמו בכל עני המהפך. ותירץ הפנ"י שאם רק סיכס אתו ואינו נמצא בביתו, הגם שבעלמא נחשב עני המהפך, אבל לא במלמד. וז"ל, "ונראה לי דשאני מלמד דאע"ג שמחזר להשכיר עצמו לבעל הבית, אפ"ה לא סמכא דעתיה, שהרי אם ימצא מלמד יותר הגון

שאינו רוצה להמשיך ללמד בישיבה הקיימת [כגון שרוצה להיות עצמאי], ורוצה לקחת את תלמידיו ולפתוח ישיבה אחרת, הרי שלא ייגרם בכך לימוד תורה נוסף, שהרי אותו ר"מ לימדם וילמדם גם עתה, ולכן הדבר אסור, אם הישיבה הראשונה תינזק בכך²¹.

7. באופן הנ"ל, שר"מ מהישיבה רוצה ליטול תלמידים מישיבה קיימת ולפתוח ישיבה חדשה, יש מי שכתב טעם נוסף לאיסור, כיון שנמצא שהר"מ אוכל את עמל הישיבה הקודמת, שהם טרחו לאסוף את התלמידים ולדאוג לכל צרכיהם, ועתה הוא נוטל את כולם והולך, וההיתר של קנאת סופרים לא

«המשך בעמוד 7»

ודאי יכול לחזור, ואפילו מחוסר אמנה ליה ביה, ואדרבא, קנאת סופרים תרבה חכמה, כדאיתא פרק לא יחפור. ומהתם גופא מוכח דלא שייך כ"כ כה"ג משום עני המהפך בחררה, דאפילו לכתחלה מסלקינן ליה היכא דאיכא דעדיף מיניה". הרי מבואר בדבריו בהדיא שלא כדברי האג"מ, שהרי האג"מ אסר לשכור בחור אחר הרבה זמן לפני שהראשון היה אמור להתחיל אלא כל זמן שאין המלמד בביתו ולא התחיל ללמד מותר לשכור מלמד אחר. ואין זה מחמת שלשיטתו אין איסור עני המהפך, אלא בגלל שנחלקו באיזה מצב יש איסור של עני המהפך במלמדים. וצ"ע אם יהיה נפק"מ ביניהם גם במקרה הראשון שכתבנו בפנים, כיון שלקחת ילד לשנה הבאה בעלמא היה נחשב איסור של עני המהפך לכאורה, כיון שהגם שכל פעם נרשמים לשנה, מ"מ בדרך כלל ממשיכים לשנה הבאה, והוא כמש"כ המהרש"ל (שו"ת לו, והובא דבריו בלי חולק ברע"א בפ"י לחו"מ רלז) שיש איסור בכה"ג, וז"ל, "והנה מאחר דמדמה התוס' מלמד לעני המהפך בחררה כו' אם כן לא איירי אלא בשכרו לימים או קבלנות לספר כמו שהיה בימיהם כל שכירות מלמד כשכירות פועל, וכן דימו אותו הפוסקים דיני מלמד לדין פועל לענין חזרה, ואיירי שזה המלמד לא נשתכר לזה לב"ה אלא לשכיר יום או יומיים ולא עשה עמו עת קצוב עד כמה ימים, אם כן אם בא אחר ליקח מחייתו ולדחותו, מאחר שהפך הראשון זה בחררה להיות קשור בזה ב"ה אסור לדחותו, אבל אי שכרו הב"ה לזמן קצוב והקדים זה קודם כלות זמן והשכיר עצמו לבעל בית אין זה דומה לעני המהפך כו' דעדיין לא הפך בזה החררה". ולכן לדעת האג"מ האוסר אף במלמד שאינו בבית התלמיד ולא התחיל ללמד, בכה"ג ג"כ יהיה אסור, אבל צ"ע לפי הפנ"י אם לדמות ילד לשנה הבאה למלמד הנמצא בביתו, או שדומה לאופן שאינו נמצא בביתו. ולכן יתכן שזה יהיה כלול במח' הפנ"י והאג"מ. יש להוסיף שלדעת הלהורות נתן שהבאנו בהערה 22 יהיה אסור להוציא תלמיד לשנה הבאה, כיון שנמצא שהמוסד השני יאכל עמלו של הראשון. יש לציין שיש עוד הרבה תירוצים לקושיית העצמות יוסף [הוא עצמו תירצו, ועיין מהרי"ט, והמקנה, והנחלת צבי (סי' רלז) עוד תירוצים], ולפי דבריהם אין מקור לחידוש של הפנ"י.

20. כיון שהפנ"י והעה"ש אינם חולקים על היסוד שקנאת סופרים אינו מתיר איסור עני המהפך אלא מחדשים ששונה הדין של עני המהפך אצל מלמדים, והרבה חולקים על דבריהם, ולדעת החולקים אין הבדל באיסור עני המהפך בין מלמד לעובד אחר.

21. כך פסק השבט הלוי (ו, רכח), וז"ל, "אמנם זה מה שנוגע לתלמידים שהולכים מעצמם למצא עזר רוחניות לנפשם - אבל במקרה דידן הר"מ הזה בא בערמה ופתאום הוציא התלמידים כדי ללמוד עמהם במק"א - א"כ ברוחניות הם לא הרויחו דהא אותו ר"מ הוא הלומד עמם מה לי הכא מה לי התם, וכל עיקר כוונתו כדי להיות עצמאי, ולהפסיד לבעל הישיבה הראשון". וכן טענו בפסקי דין ירושלים (כרך 2 עמוד רסא) "דהא דאין יכול לעכב במלמד תינוקות הוא משום קנאת סופרים תרבה חכמה כדאיתא בגמ' ב"ב כא ב, וברש"י שם כתב שמתוך כך יזהרו באומנותן שייראו זה מזה, ע"כ. כל זה שייך אם יש מלמד בעיר ובא מלמד חדש אמרינן דא"ל למונעו, דע"י קנאת סופרים תרבה חכמה. אבל בנד"ד שאותו מלמד לוקח את התלמידים שנמצאים בת"ת ומעבירים למקום אחר ורוצה לפתוח ת"ת לבד, ומצד הרוחניות ישאר אותו דבר כאן וכאן, רק שהמקום עובר וגם המנהל יתחלף, מסתבר שאין בזה תרבה חכמה, שהרי הוא אותו מלמד, אלא שאינו מעונין להיות תחת חסותו של המנהל הקודם אלא להיות עצמאי". יש להוסיף שלדעת האגרות משה שהבאנו בהערה 16 יהיה אסור בלא"ה, כיון

«המשך בעמוד 8»

קישוט הבית בפרחים הגורמים נזק לשכנים

שאלה:

מנהג ישראל לקשט בתיהם בחג השבועות בעשבים ופרחים, זכר למעמד הר סיני. מעשה במשפחה שקישטה ביתה בפרחים מסויימים, אשר גורמים להגעתם של זוחלים המציקים מאד, וההיזק מזוחלים אלו מגיע אף לדירתם של השכנים. ויש לדון האם יכולים השכנים לתבוע משכניהם שלא ישתמשו בפרחים אלו, או שזכותו של כל אדם להשתמש בביתו כרצונו.

נידון דומה ששייך לענין זה, הוא במשפחה המגדלת בחצרה הפרטית עצים מסוג מסוים, וכתוצאה מכך החלו דיירי הבנין לסבול ממיני זוחלים הנמשכים לעצים אלו, ומתפשטים לכל רחבי הבנין, יש לדון האם יכולים השכנים למנוע את בעלי החצר מנטיעת עצים אלו בחצרם, והאם לאחר שכבר ניטעו עצים אלו יכולים השכנים לכפות את בעלי החצר לסלק את העצים הללו.

תשובה:

א. שכן הנוטע אילן או שיח של פרחים, אף שהוא עתיד לגרום נזק, מכל מקום כיון שבשעת נטיעתו אין הנזק מתחיל עדיין, אין עליו כלל חובת הרחקה.

ב. אדם המביא לביתו פרחים, וגורם שילכו הזוחלים מיד עם הנחת הפרחים בצורה ישירה לבתי שכניו, ומזיקים את שכניו באופן שאין הדעת סובלתו, והדבר מפריע למגורים רגילים בבית: אם אין שימושם של בעלי הפרחים קבוע בזה [כגון באופן הנ"ל שמקשטים את ביתם לכבוד החג], ואילו השכנים הניזוקים יצטרכו להוציא הוצאה מרובה כדי להיפטר מהזוחלים, חייבים בעלי הפרחים לסלקם. ומסתבר שהוא הדין כשאין לבעלי הפרחים ענין מסוים דוקא בפרחים אלו, והם יכולים בקלות להחליפם בפרחים אחרים.

ג. ואם שימושם של בעלי הפרחים קבוע בזה, וגם לניזוקים יש אפשרות להיפטר מהזוחלים בלי הוצאת ממון מרובה, לכאורה יהא הדין תלוי במחלוקת הפוסקים, ויהיה הדין תלוי: 1. אם כבר קישט את ביתו בפרחים, וה"ה כשהפרחים כבר בביתו, ופעולת הקישוט לא תגדיל את הנזק, נראה שמספק אינו חייב להרחיק [ואף יכול לפזרם בביתו, אם לא נוסף בכך היזק]. 2. אם עדיין לא הביא את הפרחים וכעת ברצונו להביאם, לפי פשוט דברי המחבר, וכ"ד הש"ך והנתיבות, יש חיוב להרחיק מספק. ולדעת מהריב"ל ורעק"א, אין חובת הרחקה מספק. ונראה, שגם אם יוכל השכן לומר בדין תורה 'קים ל' כדעת המתירים, ולא נוכל לכופו בדיינים [ובפרט שכן היא דעת רוב הראשונים] מכל מקום ודאי נכון לחוש לדעות האוסרים, ולא לגרום נזק לשכניו.

מקורות ונימוקים

את אילנותיו ופירותיו של רב יוסף. אמר להם רב יוסף שיפסיקו להקיז שם דם, כדי שיפסיקו העורבים לבא למקום ולהזיקו.

והנה הרבה ראשונים הקשו על מעשה זה מהמבואר במשנה (ב"ב כב:): שיש להרחיק את הסולם מן השוכך ארבע אמות, כדי שלא תקפוץ הנמייה דרך הסולם אל השוכך, ותזיק ליונים הנמצאות שם, ואמרה שם הגמרא שיתכן שמשנתנו סוברת כרבי יוסי, המחייב רק ב'גירי דיליה', כיון ד'זמנין דבהדי דמנח ליה יתבא בחור וקפצה', כלומר, יתכן שמיד עם הנחת הסולם תקפוץ הנמייה ותזיק את השוכך, והרי זה גירי דיליה [ולהלן יובאו ביאורים נוספים בתירוץ הגמ']. ועכ"פ מבואר כאן שאם לא תקפוץ הנמייה מיד אין זה גירי דיליה, ומדוע אמר רב יוסף שיש להרחיק את מקיזי הדם מחצירו כדי שלא יבואו העורבים, והרי העורבים היו באים תחילה אל הדם, ורק אח"כ לאילנותיו של רב יוסף, ואין זה דומה לדין של נמיה, שקופצת מיד על הסולם.

והחזון איש (ב"ב י. ד"ה והא) תירץ על קושיא זו, וז"ל, 'דשאני עובדא דרב יוסף, דדרך העורבים לבוא על הדם, אבל הסולם אינו גורם שתבוא הנמייה מרחוק, והלכך לא חשיב גירי דיליה אלא בהדי דמנח לה קפצה'. עכ"ל.

וביאור כוונתו בחילוק זה, שבסיפור של רב יוסף באו העורבים בגלל אותם מקיזי דם, ולכן אף שלא הזיקו מיד את האילנות, מ"מ כיון שהאדם גורם להם לבא נחשבים הם כגירי דיליה, אף שלא הזיקו

שורש חיוב נזקי שכנים

יש להקדים, שיש שתי צורות של היזק: א. 'אדם המזיק', והיינו נזק ישיר שאדם מזיק את חברו. ב. 'נזקי שכנים', והיינו שאדם עושה שימוש בתוך ביתו, ושימוש זה גורם נזק לשכנו. ובאופן השני נחלקו במשנה בבבא בתרא (יח: כה:): מתי חל האיסור להזיק, לדעת חכמים אף באופן זה שמשתמש בתוך שלו יש לאדם דין 'מזיק', וממילא עליו להרחיק את עצמו ולמנוע את הנזק. ואילו רבי יוסי סובר שיש חילוק בין 'גירי דיליה', כלומר נזק הנגרם בצורה ישירה מהמזיק, שאז חייב הוא להרחיק עצמו ולמנוע את הנזק, לבין דבר שאינו גירי דיליה, כלומר נזק שאינו נעשה מיד ואינו מוגדר כ'חיצוי' של המזיק, שבזה אין עליו חיוב להרחיק. ולהלכה קיי"ל (שו"ע חו"מ קנה, ב) כרבי יוסי, שחיוב הרחקת נזקין הוא רק בגירי דיליה.

אמנם בעיקר גדר 'גירי דיליה' האריכו הראשונים הרבה מהו הגדר בזה, וממילא באילו אופנים עליו להרחיק את עצמו (עיי'ן בזה בתו' כ"ב: ד"ה לימא, וברמב"ן בסוף קונ' דינא דגרמי בשם רש"י, ובמה שכתב שם בהמשך הדברים, ועוד).

דעת החזו"א בענין גירי דיליה

ולכאורה יש לדמות את הנידון דידן, לגבי היזק הנגרם מפרחים ועצים, למעשה המובא בגמרא בענין דומה: איתא בגמ' (ב"ב כב:--ג.), שבחצרו של רב יוסף היו דקלים, והיו באים אומנים והיו מקיזים דם לבני אדם תחת אותם אילנות, ומחמת כן היו באים למקום עורבים כדי לאכול את הדם, ולאחר מכן היו העורבים עולים ומזיקים

1 יעויין בראשונים (עי' תו' כאן ובר"מ פ"א משכנים ה"ה) שיש שלמדו שהיה נזק גם מעצם הדם שהפריע לרב יוסף, אך עכ"פ מבואר שגם הגעת העורבים שאכלו את הפירות, נחשבת לנזק של גירי דיליה. «המשך בעמוד הבא»

מיד בבואם. אבל לגבי נמיה אין הסולם גורם לנמיה לבא, אלא לאחר שבאה לחצר יש לה דרך קלה להגיע לשובך, ובזה אמרה הגמרא שאם לא קפצה מיד אין זה נחשב גירי דיליה.

ולפי חידושו של החזון איש יש מקום לפשוט את הנידון דיין לגבי פרחים, דכיון שהפרחים והאילנות הם הגורמים לבואם של המזיקים, א"כ אף אם לא באו המזיקים מיד יש להחשיב זאת לגירי דיליה, ולחייב את בעליהם להרחיק את ההיזק [במצב שאכן הסבל שהם גורמים נחשב מבחינה הלכתית ל'נזק'].

אמנם, הראשונים בסוגייתנו לא תירצו כתירוץ החזו"א, אלא העמידו את הגמרא באופן שדומה לסולם ונמיה, והיינו שהאומנים היו מפריחים את העורבים מלפניהם, וכתוצאה מכך היו עולים על העצים של רב יוסף, והרי זה ממש כאופן שהנמיה קפצה על הסולם מיד עם הנחתו [עי' בעליות דרבינו יונה, רשב"א, ריטב"א], הרי שלולא אוקימתא זאת ס"ל שלא היה הדבר נחשב כגירי דיליה, ולא היה רב יוסף יכול להרחיקם, והיינו לכאורה דלא כהחזו"א [וראה בפסקי הרי"ד שתירץ עוד תירוץ על הקושיא, ומכולם נלמד שאין הנזק הזה נחשב לגירי דיליה, עיי"ש]. ולפי דברי הראשונים הנ"ל, בנידון דיין אף שהפרחים או העצים גורמים לביאת המזיקים, אי"ז נחשב גירי דיליה [כל זמן שאינו מפריח ממש את המזיקים למקום הנזק, כעובדא דרב יוסף, ואי"ז שייך כאן], ואין הניזק יכול לכוף על המזיק להתרחק ממנו, אלא רשאי האדם להשתמש בפרחים אלו בביתו, אף שנגרם מכך נזק לשכניו.

סיוע מדברי התוס' לשיטת החזו"א

אמנם נראה להוכיח מדברי התוס' כשיטת החזו"א, דהנה מבואר בגמרא (ב"ב כו.) שלדעת רבינא נוצות העפות ברוח ומזיקות את שכניו של האדם, אינן נחשבות 'גירי דיליה', כיון שהרוח היא שמוליכה אותם, ולא האדם. והקשו על כך תוס' (ד"ה זיקא) מדוע לגבי נמיה אמרנו שאם היא קופצת על הסולם מיד הרי היא נחשבת גירי דיליה, והרי כשם שהנוצות עפות על ידי הרוח כך הנמיה קופצת מכח עצמה, ולא מכח האדם, ואף שהוא מסייע לה הרי זה כסיוע של האדם לנוצות, שאינו מחשיבם כגירי דיליה.

ותירצו תוספות על פי דברי הגמרא הנ"ל, ד'זמנין דבהדי דמנח ליה יתבא בחור וקפצה', וביאור כוונתם, דכיון שהנמיה הולכת ומזיקה מיד עם נתינת הסולם, בעודו בידו, ממילא מיוחס כל הנזק לבעל הסולם, ואף שהנמיה הולכת מכח עצמה, מ"מ גם הליכה זו מתייחסת אליו, מכיון שהתחיל הנזק מיד עם הנחתו את הסולם.

ועוד הקשו תוס' על דברי רבינא הנ"ל לגבי נוצות מהמעשה של רב יוסף והעורבים, שהרי גם שם לא באו העורבים מכח האומנים מקיצי הדם, אלא מכח עצמם, והרי זה דומה להילוך הנוצות על ידי הרוח, שסובר רבינא שאי"ז נחשב גירי דיליה. ותירצו שני תירוץ: א. שבאמת רבינא חולק על דינו של רב יוסף, ורב יוסף יסבור כשיטת מרימר, החולק על רב אשי ומחייב אף נזק שנעשה על ידי נוצות העפות ברוח. ב. שיש חילוק בין 'כח אחר' של הרוח המעיפה את הנוצות, שהוא מבטל את חיוב האדם, לבין 'כח אחר' של בעלי חיים, שאין הוא מבטל את סברת 'גירי דיליה' של האדם הגורם לביאת בעלי החיים, עיי"ש.

ויש להתבונן במהלך דברי התוס', שהרי בתחילת דבריהם כבר הקשו מנמיה, ותירצו שכשהנזק נעשה מיד, כגון במקרה של נמיה, הרי זה נחשב גירי דיליה, וא"כ מה הוקשה להם מהמעשה של רב יוסף, והרי שם ג"כ הנזק נעשה מיד, וכמו שהעמידו הראשונים הנ"ל

את המעשה של רב יוסף, שהיו האומנים מפריחים את העורבים לעציו של רב יוסף. וע"כ צ"ל שתוס' אינם סוברים כביאור הראשונים הנ"ל, אלא סברו שאף שהאומנים לא הפריחו את העורבים, ולא נעשה הנזק מיד, מ"מ חייבם רב יוסף ללכת ממקומו. ולפ"ז תקשה קושיית הראשונים הנ"ל, מדוע לגבי נמיה בעינין שיהא הנזק מיד עם הנחת הסולם, ולגבי העורבים אף בלא זה חייבו את האומנים לסלק את עצמם. ועל כרחק צ"ל בדעת התוס' כתירוץ החזו"א הנ"ל, שכיון שהדם הוא שגורם לעורבים שיגיעו, ממילא אף אם הנזק נעשה אח"כ, מ"מ הוא נחשב גירי דיליה, ומוטלת חובה להרחיק גם לפי רבי יוסף. [יש להוסיף שמצינו מחלוקת דומה בין התוס' (ב"ב כו. ד"ה אבל בגפנים) ושאר ראשונים (רא"ש סימן כח, ועוד) לגבי הרחקה של אילנות גבוהים מגפנים, שלדעת תוס' הנזק הוא גם בלי הפרחה, ולשא"ר דוקא בהפרחה].

[אך אין להקשות, אם נכונה סברת החזו"א, א"כ מהי כלל קושיית התוספות, והרי שפיר נחשב לגירי דיליה. דזה אינו, משום שכל הסברא של החזו"א היא על הבאת העורבים למקומם של האומנים, ולזה מועיל שייחשב לגירי של האומנים. אבל מה שדנו התוס' הוא על כך שגם אחרי שהעורבים כבר נמצאים בחצר האומנים מ"מ צריך שההליכה משם לאילנותיו של רב יוסף תיחשב לגירי דיליה, ועל זה דנו אם דומה לרוח או לאו].

ביאור סברת החזו"א בגדר 'גירי דיליה'

יש להתבונן בסברא זו של החזו"א, שבכה"ג שהוא גורם לביאת העורבים נחשב לגירי דיליה. שהרי המחלוקת של חכמים ורבי יוסף

2 יש להעיר שמצינו לכאן פירושים נוספים בהבנת תי' התוס'. דהנה התוס' בנו יסודם על הגמ' בדף כב: לגבי נמיה שנחשב גירי דיליה בגלל ש"בהדי דמנח לה כו" ומצינו בתו' שאנץ (הו' בשיטמ"ק בסוגיין) שפירש שהגמ' מתכוונת שהנמיה עולה על הסולם עוד בטרם הנחתו בסמוך לשובך וכשהאדם מגיע ומניחו סמוך לשובך הוא זה שמניח את הנמיה ואין היא הולכת בכח עצמה. ובחזו"א (בבא בתרא סימן י ד"ה והא) ג"כ למד כפי' זה, ופירש פ' נוסף, שעוד בטרם הנחת הסולם הנמיה כבר עומדת וממתינה לאפשרות להגיע אל השובך, וא"כ כיון שהחיה כבר מחכה לעלות לשובך והאדם המניח את הסולם מסייע לה בכך נחשבת הליכתה כפעולה שלו. ושונה הדבר מרוח שמגיעה רק אחרי שהאדם הוציא מרשותו את הנוצות.

ולכאן היה מקום לומר שלפי דבריהם, תידחה ראייתנו מדברי התו', דאפשר שבאמת פירשו התו' כפי' הראשונים שבעובדא דר' יוסף הנזק בנוי על הפרחה, אלא שסו"ס החיה הולכת בכח עצמה ולא רק האדם גרם לה לכך. ואף שתו' כבר תי' שבנמיה נחשב הדבר לגירי דיליה, היינו דוקא כיון ששם הוא גירי דיליה יותר מאשר בסיפור של רב יוסף, כיון ששם דוקא האדם הוא שהולך את הנמיה עם סולמו [לפי' הראשון], או בגלל שהנמיה כבר חיכתה לעלות לשובך [לפי' השני], דבר שלא שייך בעורבים שהזיקו את רב יוסף. אמנם זה אינו, שהרי גם אי נימא כפי' הראשון, שהנמיה כבר על הסולם, מ"מ הרי סו"ס הסולם רק קירב אותה אל השובך, אבל לאחר מכן היא בכח עצמה עלתה מהסולם אל השובך, ואם בכל זאת נחשב זאת לגירי דיליה א"כ אין סברא שהעורבים שהפריחו אותם האומנים לא יחשבו גירי דיליה.

ואף לפי' השני של החזו"א אין סברא לחלק ביניהם, שהרי כל המעלה של הנמיה היא בכך שהיא כבר מחכה להזיק ולכן שונה היא מרוח, ומעלה זו שייכת גם בעורבים, ששם ע"י הפרחה גורמים לעורבים שיהיה להם רצון ללכת לאילנות, ועדיפי מרוח שבאה אח"כ, שכאן מיד בהפרחה אנו גורמים להם את הרצון לעלות לאילנות. [ואין הבדל אם הרצון הזה של החיה להזיק היה רגע לפני פעולת האדם או שבשעת פעולת האדם הוא מתחיל סו"ס כשהאדם עושה את פעולתו הרצון הזה כבר קיים], וא"כ עדיין מוכח שאם היה הנזק מההפרחה, לא היה מקום לקושיית התו', ועל כרחק שהנזק הוא גם ללא ההפרחה.

« המשך בעמוד הבא »

אם על המזיק להרחיק או על הניזק, מצינו אותה בב"ב (כה:): לגבי הבא לנטוע אילן סמוך לבורו של חברו, דסובר רבי יוסי שעל הניזק להרחיק עצמו, והיינו שמותר למזיק לסמוך את אילנו לגבול חברו, למרות שהשורשים שיגדלו אח"כ יזיקו לבור, וטעמו כיון שהנזק אינו 'גירי דיליה'. ומבואר א"כ שלמרות שהשורשים גדלים מכח אילנו, והוא בנטיעתו את האילן גרם לגדלתם, מ"מ אין זה גירי דיליה, וא"כ מדוע כתב החזו"א שכשהוא גורם לביאת העורבים הוי גירי דיליה, והרי סו"ס הדם הוא שגורם לביאתם, ומאי שנא ממי שמניח אילן שגורם לביאת השורשים, דכיון שבאים לאחר זמן אי"ז גירי דיליה.

וצריך לחלק, שכשהאילן מגדל את השורשים אין זה נחשב לכוחו של המניח, כיון שהם גדלים לאחר שעת הנטיעה, משא"כ לאחר שהאומנים הקיזו דם, שנחשב הדבר כאילו הם עצמם הביא את העורבים, ולא שהדם הוא שהביאם. והסברא בזה, כיון שהעורבים כבר היו לפני כן בעולם והוא קרא להם שיבואו, והוי כמו שהכיש את הבהמה במקל כדי שתבוא, והכא נמי נחשב שהוא עצמו הביאם לשם. משא"כ לגבי אילן, שהשורשים לא היו כלל בעולם בשעת נטיעתו, אלא שהאילן גרם להם לצמוח ולגדול, אין הפעולה מיוחסת לנוטע האילן [שהרי דבר שכלל לא היה בעולם - אין שייך לומר שהוא זה שהביאו בשעת נטיעתו]. ולפי"ז צריך לומר שבמעשה של העורבים מיד עם הנחת הדם הגיעו העורבים, ואז שייך לומר כאילו הוא - ע"י הנחת הדם - קרא להם לבוא לכאן. משא"כ אם טבע הדם יהיה שרק אחר כמה דקות מעת הנחתו שם הוא מתייבש ואז הוא מושך אליו את העורבים, תחשב הבאת העורבים כפעולה שבאה מכח הדם, ולא מכח האדם שהניח את הדם.

ולפי"ז, בבואנו לדון על הנזק שהפרחים מזיקים את שכני הבנין, נמצא שדין זה יהא תלוי במחלוקת הזו שבין רבינו יונה והרשב"א לבין התוס', שכן גם הנזק הזה דומה לנזק של עורבים שמצד אחד הנזק לא נעשה מיד, ומאידיך הפרחים והאילן הם הגורמים למזיקים שיבואו. וא"כ לפי תוס' נחשב דבר כזה לגירי דיליה, ולדעת הרשב"א ורבינו יונה אין זה גירי דיליה, ואין צריך להרחיק.

אמנם יש לחלק בין אופן שהפרחים גורמים לזוחלים שיגיעו מרחוק, לבין מקרה שהפרחים עצמם גורמים ליצירתם של הזוחלים. שכן לפי המבואר לעיל יהיה דינו של האופן השני כמו אילן שגורם ליצירתם של שורשים חדשים ההולכים ומזיקים, שבכה"ג אין זה נחשב לגירי דיליה, וכנ"ל. וכמו כן גם בציור הראשון, שנחשב לגירי דיליה, החיוב הוא רק בתנאי שמיד בהנחת הפרחים מתחילים הם להביא את הזוחלים, דרך בכה"ג נחשב הדבר לגירי דיליה, משא"כ אם רק אחרי זמן מסוים מתחילים הזוחלים להגיע, שאין זה גירי דיליה, ואין חיוב הרחקה [א"כ הזוחלים מתחילים ללכת מיד אל הפרחים, אלא שהדרך לוקחת לזוחלים זמן מסוים עד הגעתם אל הפרחים, שזמן זה אינו מונע מלהיות גירי דיליה].

בירור הדימוי בין גירי דיליה בעורבים לבין נידון דידן

עוד יש לדון, דהנה מבואר ברא"ש (סימן כח) ונפסק ברמ"א (קנה), סעיף כה) ובסמ"ע (שם ס"ק סג) לגבי אילן שגורם להגעת ציפורים לגפנים, אשר במקרה כזה צריך להרחיק את האילן מן הגפנים, ושיעור ההרחקה בזה הינו "כפי אומד הדעת שלא יפריחו העופות מן האילנות אל הגפנים בשיטה אחת" ומבואר שאם הציפורים עפות בשתי פריחות שוב אין זה נחשב לגירי של בעל האילנות, ואם כן יש מקום לומר שהענין של 'שיטה אחת' היינו שהציפורים והעורבים

נותנים עיניהם בפירות, ומלכתחילה הם עפים מן הדם ישירות אל האילנות, משא"כ בזוחלים שיש מקום לומר שהם לא ייחשבו לגירי דיליה, כיון שגם אם הליכתם היא בצורה ישירה מן הפרחים אל בתי השכנים סו"ס שונים הם מעורבים שעורב נותן עיניו בפירות והוא פורח ישירות אליהם, משא"כ הזוחלים שרק "במקרה" הם הגיעו אל בתי השכנים, וכל פסיעה ופסיעה שהם הולכים אין היא מכוונת לכיוון מסוים, אלא הם הולכים לכל הכיוונים, ואין זה נחשב שהם כמו חיציו של בעל הפרחים. וממילא לא נכלל זה במה שכתב הרא"ש שדוקא בפורחים "בשיטה אחת". ומאידיך יש לומר שכיון שהפרחים גורמים להגעת זוחלים רבים, ומתוכם ודאי יהיו כאלו שיילכו לבתי השכנים, די בכך כדי להחשיבם כגירי של בעל הפרחים, שסו"ס הם הולכים בצורה ישירה אל השכנים והוו גירי דיליה. ויש לעיין בזה.

חילוק בין הנידון של פרחים לבין הנידון של נטיעת אילן

והנה להנתבאר שנחשב נזק של גירי דיליה לפי החזו"א [וכדעת התו'], יש לחלק בין שני המקרים שהובאו בשאלה. שלגבי הנידון של הפרחים, עצם הנחת הפרחים מושכת את הזוחלים המזיקים, והרי זה גירי דיליה לדעת התוספות [אמנם לדעת רוב הראשונים הנ"ל אף בכה"ג לא הוי גירי דיליה]. אבל במקרה של האילן הרי אין הזוחלים באים עתה, אלא רק לאחר שצומח האילן גורם הוא לביאת הזוחלים, ובכה"ג לכו"ע אי"ז נחשב היזק של גירי דיליה, ואין עליו חיוב להרחיק עצמו.

דין ספק מזיק בנזקי שכנים

לאחר שהתבאר שדין הפרחים תלוי לכאורה במחלוקת ראשונים אי הוי גירי דיליה, יש לדון היאך נקטינן למעשה.

והנה איתא בשו"ע (קנה, ג) לגבי הפותח רפת סמוך לאוצרו של חברו, ומזיקו בכך, שהדין תלוי בשאלה מי קדם למי, ובמקום שיש ספק מי קדם נפסק בשו"ע 'בכל אלו [הספקות] בעל האוצר מעכב עליו. ואם עבר ועשה, אינו יכול להסירו'. ולכאורה ה"ה בנידון דידן, שיש ספק אם מותר להזיק, יהא הדבר תלוי אם כבר עבר ועשה, או שעדיין לא הניח את הדבר המזיק.

אמנם כבר כתב הגרעק"א בקונטרס מילי דנזיקין (בסופו, הובא בשו"ת מהדו"ק סי' קנא, והו' גם גם בפת"ש קנה, ז) שיש לחלק בין ספק בעיקר הנזק, שלא ידוע אם הדבר מזיק, לבין דבר שהוא ודאי היזק אלא שהספק הוא אם יש לו זכות להיות שם ולהזיק, מחמת ססמך בהיתר. דהנה בציור שהובא מהשו"ע, שם יש ספק אם נחשב שקדם בעל הרפת או לא, אבל ודאי שיש כאן נזק בגירי דיליה, ולכן לכתחילה אסור לו להזיק לחבירו. משא"כ בדבר שכל עיקרו אינו ודאי היזק, אין זה דומה לספק ב'אדם המזיק', שאסור לו לעשות מעשה שהוא ספק מזיק את חברו, כיון שכאן מדובר בדברים שאדם עושה בתוך שלו, אלא שההיזק מעצמו הולך ומזיק בתוך הרשות של שכיניו, ובכה"ג כל זמן שאין וודאות שהוא מזיק, אי אפשר לאסור על אדם לעשות בתוך שלו עד שיבורר הדבר שמזיק הוא [ובפשטות הסברא שהרי תמיד הדין הוא שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואף כאן הכלל הוא כעין זה, שאם אדם בא ונכנס לרשות חברו ומזיק אותו אין לו רשות לעשות זאת גם בספק היזק. משא"כ כשהאדם אינו יוצא כלל מרשות עצמו ואינו נכנס לתחום חברו, אלא ששכנו בא ורוצה לאסור עליו לעשות שימושים מסויימים בתוך רשותו שלו, בזה נחשב השכן כעין 'מוציא מחבירו', וממילא הוא צריך לברר שהלה ודאי מזיק, ואילו במקרה של ספק «המשך בעמוד הבא»

מתיר להרויח מיגיעת חבירו, באופן שהראשון מפסיד מכך²².

מחזורים אחרים או ספרים אחרים, ולמה יהנו במה שהמציא הוא, והו"ל כציד דגים אליבא דר"מ אביו של ר"ת בתו' פ' האומר שהוא הצייד גרם קיבוץ הדגים ע"כ ירחיקו שארי הציידים רחוק פרסה כנ"ל, וה"נ דכוותיה, בשגם שהוא מלאכת שמים ואתי לאיתרשולי דמי פתי יעסוק באופן זה ויפסיד זמנו וממונו ויבואו אחרים וישיגו גבולו ע"כ. אמנם יש חילוק קצת בין הדברים, כיון שהחת"ס אינו מסתמך על המהרי"ט, ולכן צירף את החשש שיבואו להתרשל, והיינו שבמקרה הזה וכיו"ב לא יצא תועלת מההתחרות אלא אדרבא לטווח ארוך יהיה הפסד לציבור ולכן אין שום היתר ליהנות מעמלו של חבירו. אמנם בשו"ת להורות נתן הסתמך על המהרי"ט, ולכן היה לו מקור לומר שההיתר של קנאת סופרים אינו מתיר לאכול עמלו של חבירו בכל מקרה, אפילו אם לא יגרם התרשלות. יש לציין שבמקרה שעליו דן להורות נתן יתכן ששייכים שני הטעמים של החת"ס, ולכן גם החת"ס יאסור, כיון שבנוסף לכך שהר"מ עמד ליהנות מיגיעת חבירו, יש גם חשש שאם נתיר לעשות כן יחששו בני אדם לפתוח ישיבות. ונראה שלפי החת"ס בכל מקרה על הדין לשקול את הנתונים ולנסות לראות את הנוהג ולפסוק לפי"ז.

שבהוצאת בחורים מהישיבה יש איסור של עני המהפך. 22. זו טענת בעל שו"ת להורות נתן (ד, קיח, ה), ולמד זאת מהביאור של המהרי"ט בתוס' קיד. (נט, א ד"ה עני המהפך), שבתחילה הביאו תוס' את הביאור של אביו של ר"ת "במרחיקין מן הדג כמלוא ריצת הדג", והמשיכו התוס' וכתבו "מכאן נראה למהר"ר יצחק שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו, שמאחר שהוא שכיר שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם", וביאר המהרי"ט דכוונת המילים "ומכאן נראה" הוא שכמו שאסרו לקחת הדגים שנאספו ע"י הדג המת ששם הדייג הראשון, כיון שהשני אוכל ממה שטרח הראשון, כמו כן אסור למלמד השני להשכיר עצמו אם יש כבר מלמד אחר בביתו, כיון שהשני יהנה ממה שטרח הראשון, שהרי המלמד השקיע הרבה כחות בתלמיד בתחילה. וא"כ לפי הפשט הזה הרי מבואר בהדיא בתוס' שהדין של 'קנאת סופרים' אינו מתיר לאכול מה שטרח הראשון. ועצם הדין לאסור על אדם ליהנות מיגיעת חבירו בדבר מצוה, מצינו בחת"ס (ה, עט בסופו ד"ה וא"כ בשארי מדפיסין), שכתב "שארי המדפיסים ידפיסו

לכתחילה. והובאו דבריו בנתיבות המשפט (משה"כ סקי"ז).

אמנם יש לדון שמכיון שרוב הראשונים ובכללם הרא"ש לא ס"ל כהתוס' לא ייחשב הדבר אף לספק. ומאידך נראה שכיון שהרמ"א בסעיף כ"ה הביא דברי התו' בשם יש אומרים משמע דעכ"פ ספק הו'.

חילוק בין תשמיש קבוע לשאינו קבוע

ויש להוסיף שישנו דין נוסף אשר מקורו בתשובת הרא"ש (כלל קח, סימן י) ונפסק להלכה בשו"ע (קנה, כ), שגם בנזק שאינו מוגדר כגירי דיליה מ"מ יש אופן שצריך המזיק להרחיק. והיינו, שאם המזיק יכול בקל לסלק הזיקו, לפי שאין זה תשמיש קבוע, והניזק יצטרך להוציא הוצאה מרובה אם ירצה לסלק ממנו הנזק, ככה"ג על המזיק להרחיק, ודין זה אמור גם אם כבר עבר וסמך שמוטל עליו להרחיק. וא"כ בנידון דידן שאין תשמיש הפרחים קבוע [בשונה מהציור של האילן], אם השכנים הניזוקים צריכים להוציא הוצאה מרובה כדי להיפטר מהזוחלים הרי שהחיוב מוטל על בעל הפרחים שלא לקשט את ביתו בפרחים אלו. ואף אם כבר קישטו, עליהם לסלקם. וכמו כן נראה שאם אין לבעל הפרחים ענין מיוחד דוקא בפרחים אלו, ויכולים בקלות להחליפם באחרים, הרי זה דומה לדין הרא"ש שאין להם לחינם לגרום נזק לשכניהם.

כמו כן יש לדון מצד סברא נוספת, שגם אם נגדיר את הנזק כאינו גירי דיליה, מ"מ אין היתר לבעל הפרחים להניחם בביתו, דבאמת הגם דקיימא לן כרבי יוסי דאדם עושה בתוך שלו, מ"מ מסתבר לומר דזה דוקא בשימוש שהאדם נצרך לו, אבל בשימוש שנועד להנאה בעלמא ולא לצורך אמיתי, י"ל שאין לו זכות לעשות זאת כל זמן שהוא מזיק בזה לשכניו, ויש לעיין בזה, ודו"ק.

אי אפשר לחייבו להרחיק].

וא"כ בנידוננו שהספק הוא אם הדבר נחשב גירי דיליה, ממילא על הצד שאין זה גירי דיליה הרי שאיננו נחשב כלל למזיק, נמצא שלפי דברי רעק"א הדין הוא במקרה כזה שמספק אינו מחויב להרחיק³.

אמנם בעיקר חידושו של רעק"א כבר העירו האחרונים שבשו"ע מבואר לכאורה שלא כדבריו, שהרי בסעיף האמור מובא פירושו של הרמב"ם באיבעיא של 'בנה עליה ע"ג ביתו', שאיננו מפרש כרש"י שם שהספק באופן שהקדים ובנה עליה המיועדת לאוצרו, אלא הספק הוא כדברי השו"ע, וז"ל 'עשה בעל החנות מחילה על גבה להבדיל בין החנות ובין האוצר', והיינו שהמחילה גורמת שרפת הבקר כלל לא תזיק לחבירו, וא"כ במקרה כזה הספק איננו בהלכות קדימה, אלא יש כאן ספק אם הוא בכלל נחשב מזיק, ואף על פי כן פסק המחבר שלכתחילה אסור לו להזיק, ומבואר לכאורה דלא כרעק"א, אלא אף במקום שיש ספק על עצם ההיזק אמרינן שהדבר אסור מספק.

ואמנם רעק"א כתב שכדבריו מבואר ברמ"א [והיינו דהרמ"א בסעיף ל"ז פוסק את דברי התרוה"ד, ובדברי התרוה"ד מוזכרת גם סברא זו שבספק אין צריך להרחיק ומשמע דכן נקט גם הרמ"א⁴] וכן הביא מדברי שו"ת מהריב"ל (ח"א סימן פד, פה), שכן נקט.

ולעומת דברי הרמ"א, כתב הש"ך (סקי"ט) שבספק אסור לו להזיק

3 וכן מבואר בדברי רעק"א שם, שגם ספק לגבי גירי דיליה נחשב כספק מזיק, ואיננו מחויב להרחיק. ועיין שיעורי ר' שמואל (ב"ב ח"ב אות יז) שכתב סברא לחלק בין ספק אם הוא בכלל מזיק לבין מקרה שהוא ודאי מזיק אלא שיש ספק אם נחשב הדבר לגירי דיליה, עיי"ש שהניח בצ"ע.

4 למרות שהיה מקום לומר שפסק את דבריו רק לגבי הדין של כבשן עיי"ש. ועיין גם בדרכי משה ודו"ק.

ניתן לשלוח תגובות על העלון לפקס 025023637 או לדוא"ל: beisdin@neto.net.il

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות